

áját. (Ez egy sokat vitatott kérdés: egyesek véleménye szerint a könyvtáros ezt a műveletet nem végezheti el a használó helyett.) Ezzel a referenz munka folyamata lezárul. A hagyományos eljárásnál a könyvtáros ritkán kap visszajelzést a használótól az adott információkra vonatkozóan. Ez pedig különösen akkor lenne fontos, amikor a könyvtáros gépi adatbázis, vagy más könyvtár útján adta meg a választ.

Referenz munka a hálózatokban

Hagyományos körülmények között a referenz munka folyamatát *egyetlen* könyvtáros viszi végig. A gépi adatbázisok ill. a könyvtárközi együttműködés alkalmazásánál az információs igény pontos megfogalmazása, a kérdés hibátlan indexelése, a keresési stratégia megfogalmazása fokozottan fontossá válik. Könyvtárközi rendszerben ugyanis már nem elég a helyi információs források felhasználása: ismerni kell a kiterjesztett lehetőségeket, sőt más könyvtárak szolgáltatásait is. Így a kérdés *már nem egy kézen fut végig*.

A folyamat első szakasza, a *kérdés megfogalmazása* a könyvtáros és a használó dialógusát feltételezi. Kisebb könyvtárak azonban sokszor nem rendelkeznek ehhez megfelelő munkaerővel. Így a *továbbított kérdés sokszor túl szűkszavú vagy pedig túl részletes*.

A könyvtárközi munkamegosztás leggyakoribb módja a legutóbbi időkig a *könyvtárközi kölcsönzés* volt. Az ehhez alapvetően szükséges lelőhelymeghatározás ma már egyre pontosabban elérhető olyan számítógépet is alkalmazó rendszerek révén, mint pl. az *Ohio College Library Center*.

A tendencia észrevehetően az, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben használt csatornák legyenek alkalmasak referenz kérdések megfelelő helyre való továbbítására is. Ha a helyben megfogalmazott kérdés nem világos, a felsőbb szinten lévő könyvtár érintkezésbe léphet a használóval. Erre már van is példa: a Minnesota államban működő *Minitex rendszer* alkalmas a közvetlen kapcsolat létrehozására.

A könyvtárközi hálózatok legnagyobb előnye, hogy lehetőséget biztosítanak a könyvtár használóinak ahhoz, hogy más könyvtárak állományát is elérhessék. Hogy az ezen túlmenő, referenz tevékenység sikere milyen, az több tényezőtől függ. A hagyományos referenz folyamat esetén könnyen bekövetkezhet az, hogy a használó kérdésével jelentkezik egy könyvtárnál, ott nem tudnak választ adni, s a használó előről kezdheti a kérdezést egy másik könyvtárban.

A *keresési stratégia megfogalmazása* elsősorban adatbázisok használata esetén alapvető fontosságú. A megfogalmazás túlzott jelentősége egyik oka az *on-line kereső módszerek* gyors terjedésének, amelyekben lehetőség nyílik a keresés menetközi módosítására is. On-line keresésnél *két eltérő gyakorlat* figyelhető meg: egyes

könyvtárak specializálnak *egy-két* könyvtárost az on-line keresés végzésére, mások *valamennyi* tájékoztató szakemberüket kiképezik erre. Az előbbi esetben a használónak esetleg nincs lehetősége tisztázni igényét azzal, aki a keresést végzi. Ennek ellenére ma még nem állapítható meg, melyik eljárás felel meg legjobban a tájékoztatás céljainak.

A hagyományos referenz folyamatban a könyvtáros a keresés közben is érintkezésbe léphet a használóval. Az adatbázison alapuló keresésnél ez általában nem lehetséges, így viszont jelentős relevancia-problémák léphetnek fel. Megfelelő módszerekkel és a rendszerek tökéletesítésével ezek a problémák csökkenthetők.

LYNCH, B. P.: Networks and other cooperative enterprises: their effect on the function of reference = Reference and Adult Services Division, 15. köt. 3. sz. 1976. p. 197-202./

(Sárdy Péter)

Az olvasótermi helyek optimális számának meghatározása

Az épülő új könyvtárak méreteinek növekedésével, a meglévő könyvtárak kiterjesztésével és modernizálásával fontos szerepet kap az olvasótermek optimális méreteinek kérdése. Aktualitása ellenére ez a kérdés nem állt eddig a kutatók figyelmének a középpontjában. *Az olvasótermek befogadóképességét leggyakrabban ösztönösen határozták meg*, a könyvtár állományának nagyságától függően. Ez a módszer, ha az olvasótermi méreteket tulságosan csökkentik, az olvasók kiszolgálásának rosszabbodásához vezet a hosszú várakozási idő miatt; másrészt pedig, ha a befogadóképességet túlméretezik, ez az építési költségek indokolatlan növekedését eredményezheti.

A cikk szerzői eddig csak egy olyan tanulmányról tudnak, amely erről a témáról szól; nevezetesen a főiskolai könyvtárak olvasótermi helyeinek számbeli meghatározásáról (BELL, K. H.: *Mathematisches Modell zur Berechnung der notwendigen Anzahl von Leser-arbeitsplätzen in einer Universitäts- oder Hochschulbibliothek = Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 84. köt. 7. sz. 1970. p. 385-397.). A legfontosabb ebben a tanulmányban az a *tapasztalati képlet*, amely meghatározza, hogy a szükséges könyvtári helyek száma miként függ a főiskola hallgatóinak számától és számos olyan tényezőtől, amely befolyásolja a könyvtár látogatottságát (pl. más nagykönyvtárak közelsége, a könyvtár munkakörülményei stb.). Sajnos nem közli a tanulmány, hogy miből indult ki a szerző az általa közölt képlet levezetésénél.

Az olvasótermek optimális méreteinek meghatározásánál a szerzők annak szükségességéből indulnak ki, hogy

meg kell találni a legkisebb értékvesztést a „könyvtár-olvasó” zárt rendszerében. E célból részletesebben vizsgálják az olvasó könyvtárlátogatási szokásait.

Az olvasónak a könyvtárban eltöltött ideje a következők szerint oszlik meg: irodalomkeresés a katalógusban, a kérések feljegyzése és átadása, várakozás a kért irodalomra, az irodalom tanulmányozása az olvasóteremben. Jóllehet rendszerint az utóbbi teszi ki az olvasó könyvtárban eltöltött idejének legnagyobb részét, szabad helyek hiányában várnia kell, így értékes munkaidőt veszít. Ezért az olvasó idővesztése bizonyos értékvesztéssel egyenlő.

Az olvasótermek főlegesen szabad helyei viszont a könyvtári helyiségek építésével, kihasználásával és javításával, valamint azok berendezésére és kiszolgálására fordított költségekkel kapcsolatos értékvesztésekhez vezetnek. Az optimális olvasótermi méretek biztosítják azt a legkisebb együttes értékvesztést, amely ennek a kétfajta veszteségnek az összegéből tevődik össze.

A továbbiakban a szerzők a Poisson folyamatból és a tömegkiszolgálás többcsatornás rendszeréből kiindulva, a számítógépes modellezés segítségével vezetnek le következtetéseiket a kis-, közép- és nagykönyvtárak optimális olvasótermi méreteire vonatkozóan, mindegyiket példával illusztrálva.

Végző következtetés: a számítógépes modellezés eredményeinek vizsgálatából következik, hogy az olvasótermi helyek optimális száma a megengedhető legkisebb helyszámtól 10–30%-kal tér el.

A levezetett példák világossá vált, hogy az értékvesztés optimális esetben kisebb, mint a legkisebb megengedhető olvasói helyek számának esetében. Sőt, ha az ösztönösen megállapított helyek száma nagyobb, mint a legkisebb megengedhető határ, de nem esik egybe az olvasói helyek optimális számával, az évi megtakarítás akkor is sok tízezer rubelt tehet ki.

Az eljárást fel lehet használni mind az új könyvtári épületek tervének kidolgozásánál, mind pedig a régiek rekonstrukciója alkalmával. A kiinduló paramétereket a

látogatottsági és az olvasóknak a könyvtárban munkával eltöltött idejéről készült statisztika alapján lehet meghatározni.

/KLEJMAN, E. G. – L'VOV, V. A.: *Opredelenie optimal'nogo kolichestva meszt v csital'nyh zalah = Naucsnye i Tehnicseszkie Biblioteki SzSzSZR, 1976. 6. sz. p. 22–25./*

(Berényi Jánosné)

* * *

Megjelenés előtti katalogizálás az NSZK-ban

A Frankfurt am Main-i *Deutsche Bibliothek* a könyvtárak kívánságára most továbbfejleszti korábban megindított *CIP (Cataloguing-in-Publication = Megjelenés előtti katalogizálás)* elnevezésű programját – melyet a TMT 1976. 11. számában a 478–488. oldalakon már ismertettünk. Központi szolgáltatásai közé iktatja a kiadványok rövidített címfelvételének megjelenésük előtti megküldését is. Míg a nyomtatott nemzeti bibliográfia kb. egy hónappal a megjelenés előtt ad hírt az új könyvekről, a *CIP* szolgáltatással az előfizetők már két hónappal a megjelenés előtt megkapják a bibliográfiailag pontos információkat.

Munkaerő és anyagi eszközök hiányában a rövidített címleírások szabványméretű katalóguscéduláit *felvágatlan A/4 papírlapra sokszorosítva*, tehát minden rendszeres vagy válogatás nélkül küldik meg az előfizetőknek, akik így a teljes mennyiséget – azaz jelenleg kb. heti 150 katalóguscédulát – kapják meg. Ez a mennyiség azonban előreláthatólag növekedni fog.

A szolgáltatás 1977 elején indul, ára cédulánként 0,08 DM.

A *Deutsche Bibliothek* azoknak az érdeklődésért is várja, akiknek ez a szolgáltatás esetleg csak valamilyen módosított formában felelne meg.

/CIP-Vorauskopien der Deutschen Bibliothek = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 23. köt. 5. sz. 1976. p. 375–376./

TÁJÉKOZTATÓ

A közelmúltban megjelent 2/1976. (IX. 14.) OM sz. rendelet lehetőséget nyújt a hároméves népművelő-könyvtáros szakot, illetve könyvtárosképző szaktanfolyamot végzett könyvtárosoknak a főiskolai végzettség megszerzéséhez.

A rendelet végrehajtásának, illetve a vizsgák lebonyolításának megkönnyítésére a Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Önálló Osztálya a *Könyvtáros* című folyóirat 1976. 12. számában részletes tájékoztatót közölt, amelyre ezúton is felhívjuk az érdekeltek figyelmét.